

AVTOMATIZMI – KOLOKACIJE¹

V prispevku smo najprej podrobno proučili Koroščevo razumevanje avtomatizmov, nato pa smo njegovo opredelitev tega jezikovnega pojava soočili še s kolokacijami – tako avtomatizmi kot kolokacije so namreč predvidljiva zveza vsaj dveh besed. Ob tem smo se kritično vprašali, ali sodijo med avtomatizme poleg tipov *kot poročajo tuji viri*, *kot smo že poročali* in *Več o tem na str. X* tudi zveze, ki nimajo pomena (1.) sklicevanja na vir novinarjevih informacij, (2.) navezovanja na lastno poročanje in (3.) usmerjanja bralcev po straneh časopisa. Gre za zveze, kot sta npr. *posvečati pozornost* in *ozko grlo* v pomenu 'odsek ceste ali situacija, ki povzroča zamude', ki so v poročevalstvu prav tako pogoste. V nadaljevanju smo v kratki analizi preverili, ali je 18 primerov avtomatizmov in možnih avtomatizmov, ki smo jih vključili v prvi del razprave, zapisanih tudi v dveh kolokacijskih slovarjih, ter po pregledu še dodatnih za poročevalstvo značilnih zvez z istim jedrom ugotovili, da lahko avtomatizme in možne avtomatizme štejemo tudi med kolokacije. Na koncu so nas kritičen pretres teorije in zgledov; primerjava z značilnostmi kolokacij ter vpogled v slovarja pripeljali do zaključka, da je avtomatizme pojmovno in poimenovalno najboljše v celoti opustiti ter predvidljive zveze besed tudi v poročevalstvu obravnavati kot kolokacije.

Ključne besede: poročevalstvo, jezik novinarjev, Tomo Korošec, sklicevanje, vir informacij

Automations – collocations

In our paper, we first conducted a detailed examination of Korošec's interpretation of automations. We then compared his definition of this linguistic phenomenon with collocations, which, like automations, involve predictable combinations of words. According to Korošec's theory, expressions such as "According to informed sources", "This is John Smith, reporting from London", and "Turn to page X" are clearly classified as automations. However, we were intrigued by whether examples like "pay

---

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0215 (Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave), ki ga je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

attention” and “bottleneck” (referring to a narrow section of road or a situation causing delay) also fit the category of automations, despite not fulfilling the criteria of: (1) referencing the source of information, (2) referring to one’s own reporting, and (3) guiding readers through newspaper pages. After all, expressions like “pay attention” and “bottleneck” are commonly used in news reporting. Subsequently, we closely examined 18 examples of automations and potential automations, which we initially presented in the first part of our discussion. We assessed whether they were documented in two collocation dictionaries and identified additional similar instances. Our analysis revealed that both automations and potential automations can be categorized as collocations. Consequently, our critical assessment of the theory and examples of automations, the comparison between the characteristics of automations and collocations, as well as insights from dictionaries, led us to conclude that we should abandon the concept of automations altogether and instead classify predictable word combinations in journalism as collocations.

Keywords: news reporting, language of journalists, Tomo Korošec, referencing, source of information

0 Uvod

Leta 1957 je avstrijski matematik Karl Prachar objavil temeljno delo o distribuciji praštevil, ameriško podjetje IBM je na trg poslalo svoj prvi širše uporaben računalnik s tranzistorji, britanski jezikoslovec John R. Firth pa je izdal knjigo svojih najpomembnejših znanstvenih prispevkov, v kateri je bil ponatisnjen tudi njegov vse do danes znamenit stavek: »You shall know a word by the company it keeps« (Firth 1957: 11). Gre za stavek, ki v ključnem povzema Firthovo raziskovalno izhodišče, po katerem je pomen besed pomembno odvisen od besed, ki so blizu, pri čemer se bližina kaže kot vzorec v velikih zbirkah jezikovnih podatkov. To izhodišče je sredi petdesetih let 20. stoletja porodilo nastanek novega jezikoslovnega področja: distribucijske semantike, področja, ki enakovredno združuje tako znanje o jeziku kot poznavanje matematike in računalništva.² Prav v okviru distribucijske semantike so nato v nadaljnjih desetletjih nastali na vektorskem prostoru temelječi teorija in modeli besednih vložitev (npr. Levy in Goldberg 2014), ki so danes neobhoden del procesiranja naravnih jezikov (Fabre in Lenci 2015: 9) ter razvoja umetne inteligence.

Raziskovanje pomena besed kot odvisnega od pomena sosednjih besed je Firthovo pozornost med drugim usmerilo na kolokacije. Kolokacije kot zveze dveh ali več besed, ki se pojavljajo v predvidenih skladijskih vzorcih, sopoljavljanje v njih pa je pričakovano in nenaključno (Gantar 2007: 66, 67, s sklicem na Vrbinc 2001: 51), so bile znane vsaj od srede 18. stoletja dalje (Verdonik 2015: 4; prim. tudi Šorli 2020: 39–40), jih je pa Firth skupaj s svojimi sodobniki ter nasledniki vrnil v središče jezikoslovnega, najprej predvsem leksikografskega zanimanja. Ali kot se je izrazil Krishnamurthy (2006: 1): »J. R. Firth je kolokacije /.../ napravil vidne.« V naslednjih desetletjih so bile kolokacije nato obravnavane v različnih prispevkih, najzgodnejše in še danes zelo znano razlagalno besedilo o njih pa je postalo 8. poglavje Sinclairjeve knjige *Corpus, concordance, collocation* (1991).

² Med začetniki distribucijske semantike je sicer treba omeniti vsaj še Harrisa 1954 (nav. po Fabre in Lenci 2015: 8–9). Gre za delo: Harris, Zellig S., 1954: Distributional Structure. *Word* 10/2–3. 146–162.

V čas, v katerem je začel Firth skupaj s sodobniki razvijati svoj pogled na jezik, sodi še en jezikoslovni premik, ki je tesno povezan s tipičnimi besednimi sopojavitvami. Leta 1959 so na Univerzi v Durhamu začeli graditi prvo računalniško zbirko besedil, namenjeno slovničnemu opisu britanske angleščine: korpus SEU. Načela gradnje, ki jih je za SEU oblikoval R. Quirk, so vodila gradnjo mnogih v nadaljnjih desetletjih nastalih korpusov (Gorjanc 2005: 13–15), korpusno jezikoslovje pa je iz tamkajšnjega začetka v navezavi na krog novofirthingancev (zlasti že omenjenega Sinclairja in njegovih študentov na Univerzi v Birminghamu, več o tem gl. v McEnery in Hardie 2012: 122–166) do konca 20. stoletja preraslo v samostojno področje jezikoslovja z lastno teorijo in metodologijo (Verdonik 2015).

Ozrmo se še v časovno enako oddaljen slovenski prostor. V njegovem začetku je naslednje dejstvo: vodilno slovensko jezikoslovje je pred šestdesetimi leti svoje moči združevalo predvsem ob pripravi zasnove ter nato redakcije prve knjige *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991; dalje SSKJ), takrat »zadnj/ega/ v vrsti evropskih nacionalnih, zlasti slovanskih sodobnih slovarjev« (Suhadolnik 1968: 219). SSKJ je vse do pete knjige (T–Ž) nastajal na listkovnem gradivu (Suhadolnik 1968: 220; Müller 2009: 17), še vseeno pa so skušali leksikografi v njem prepoznati ter nato v ponazarjalno gradivo zapisati tudi zveze dveh ali več besed, ki se tipično pojavljajo skupaj – prim. Suhadolnik (1968: 222; krepki tisk N. L.):

Mnogi slovarji besede oz. pomene samo razlagajo, včasih jih pojasnjujejo z navedki iz klasikov in le redko z večjim številom živih zgledov. Naš slovar bo v tem pogledu precej bogat. Iz spoznanja, da **živita beseda in njen pomen le v sobesedilu**, in sicer v **tipičnem sobesedilu**, bodo imele besede ob sebi tako **navadne, proste zveze z ustreznimi vezavami** kot posebne in stalne oz. terminološke ter frazeološke zveze. Seveda se je bilo treba zaradi vnaprej določenega obsega slovarja predvsem pri močnih besedah omejiti, in tako so morale odpasti iz njihovega ponazorjevalnega gradiva mnoge posebne zveze, deloma zato, ker so **navadne zveze nujno potrebne**, deloma zato, ker imajo te posebne zveze več možnosti za uvrstitev v slovar še pod drugimi členi.

Suhadolnikovi opisi »tipično sobesedilo« in »navadne zveze z vezavami, ki jih slovar nujno potrebuje« že nakazujejo na pojav, ki mu je angleško jezikoslovje reklo kolokacije; kot povzema Gantar (2007: 66–67), pa so bile nato kolokacije s polnim razumevanjem, da gre za sintagmatsko-paradigmatsko jezikovno dejstvo, konec osemdesetih let tudi dejansko sprejete v slovensko jezikoslovno teorijo, in sicer »najprej v zvezi z računalniškimi analizami obsežnih besedilnih zbirk /.../, kasneje pa prek kontrastivne angleško-slovenske leksikografske problematike« (Gantar 2007: 66), s tem da velja v okviru frazeologije omeniti še vpliv čeških teoretičnih izhodišč. Pravkaršnji navedek obenem nakazuje tudi, kam okvirno lahko postavimo slovenske začetke s kolokacijami povezane teme – začetke priprave in uporabe korpusov. Kot je poročal Gorjanc (2005: 18–19), so v nam bližnjem prostoru ameriškim in britanskim jezikoslovcem najprej sledili hrvaški kolegi, ki so začeli leta 1975 po zgledu korpusa ameriške angleščine Brown (1964) graditi milijonski korpus sodobnih hrvaških besedil, še bolj kot ta podatek pa je za razumevanje tedanjega časa in za naše nadaljnje razpravljanje pomemben naslednji avtorjev pripis (Gorjanc 2005: 18):

Zanimivo je, da se slovensko okolje kljub bližini /tj. gradnji korpusa hrvaških besedil/ na tovrstne pobude v jezikoslovju ni odzvalo. Da so posamezniki idejam avtomatske jezikovne analize tudi v slovenskem jezikoslovju sledili, dokazujejo posamezne študije, kot je npr. doktorska disertacija Toma Korošca (1976). Tudi v 80-ih se je področje računalniške obdelave jezikovnih podatkov v slovenskem prostoru dinamično razvijalo, kar dokazujejo zborniki znanstvenih srečanj s tega področja /.../, a je ostalo skoraj v celoti zunaj zanimanja slovenistike oz. so slovenistični jezikoslovci pri tem le redko sodelovali (Korošec /idr./ 1982), tako da so v celoti pobudo prevzeli računalniški strokovnjaki.^{3/} /.../ Tako /.../ se je slovenistika področju jezikovnih tehnologij zares priključila in ga začela dejavno oblikovati šele v drugi polovici 90-ih let prejšnjega stoletja.

Korošec, ki ga Gorjanc omenja kot enega redkih slovenistov, pozornih na računalniško obdelavo jezikovnih podatkov že v začetnih letih razvoja tega področja,⁴ se je v disertaciji ukvarjal s »časopisnim stilom« (1976) in je že tam na kratko opozoril na ponavljajoče se, za novinarski jezik značilne zveze, kakršne so: *vzroki nesreče še niso raziskani, iz doslej nepojasnjenih vzrokov, Reuter poročja, sklicujoč se na poučene kroge, iz dobro obveščenih krogov se je izvedelo, iz krogov, ki so blizu vlade, se je zvedelo in v članek o ... se nam je vrnila neljuba napaka* (Korošec 1976: 121). Te lahko – vsaj na prvi pogled – opišemo enako, kot smo zgoraj kolokacije, vendar pa jim je Korošec nadel drugo ime in jih tudi – zopet vsaj na prvi pogled – bolj zamejil. Poimenovanje zanje, *avtomatizmi* (Korošec 1976: 120–121; Korošec 1977; Korošec 1998: 13–17), je prevzel iz češčine, in sicer iz Jedličkovega prispevka v knjigi *Základy české stylistiky* (1970), kar je glede na tedanji vpliv češkega jezikoslovja na slovenskega (Vidovič Muha 2021: 295–297) povsem razumljivo. Vendar pa je ta termin v sodobnosti, v kateri na slovensko leksikologijo in leksikografijo močno vplivata angleška teorija in praksa, v analize, ki skušajo povezati najnovejša leksikografska in novinarskostilističnih dognanja, začel prinašati poimenovalni nemir – pravzaprav, in če se vrnemo, ob izrazu samem to še precej bolj velja za pojmovni del avtomatizmov, kajti zdi se, da si ti najmanj presečno množico definicijskih lastnosti vendarle delijo tudi z zvezami, ki so zanimale že Firtha.

Kolokacije so v zadnjih 15 letih postale *sine qua non* slovenske leksikografije, analiza korpusov pa pomembna metoda v besediloslovju (npr. Gantar 2007; Gantar idr. 2009; Gantar 2015; Šorli 2020; Kosem 2021; Červ 2009; Peterlin Pisanski 2017; Fišer in Pahor de Maiti 2021). Zato smo se odločili, da bomo natančno proučili razmerje avtomatizmi – kolokacije in skušali ugotoviti, ali je ta dva jezikovna pojava sploh še utemeljeno ohranjati v ločenem poimenovalno-pojmovnem sobivanju. Na poti do tega cilja nas bodo vodila naslednja vprašanja:

1. Kako so avtomatizmi postali del slovenske jezikoslovne misli in kaj sploh so?
2. Kaj so kolokacije in ali avtomatizmi sodijo tudi mednje?
3. Ali lahko avtomatizme izenačimo s kolokacijami ter kaj govori v prid temu zaključku in kaj zoper njega?

³ Naj izmed teh omenimo pobudo za prehod na »računalniško leksikografijo« ter prikaz njenih koristi v Tancig in Tavzes (1982).

⁴ Dodajmo pa še Janeza Dularja, ki je v pripravo svojega doktorata o glagolski vezljivosti (1982) prav tako vključil računalniški pristop (Dular in Bojadžiev 1982).

1 Avtomatizmi

1.1 Avtomatizmi so ...

Da bi razumeli, kaj je Koroščevo pozornost sprva usmerilo na avtomatizme, se moramo vrniti še nekoliko dlje v preteklost, in sicer v trideseta leta 20. stoletja. Leta 1933 je Breznik objavil razpravo v sedmih delih, v kateri je analiziral besedišče Bleiweisovih *Novic*, Levstikovega *Napreja* ter *Slovenskega naroda* in sklenil, da »časnikarji« veliko prepogosto, predvsem pa po nepotrebnem prevzemajo besede iz srbohrvaščine ter drugih slovanskih in celo romanskih jezikov, s čimer se po Breznikovem mnenju odrekajo slovenskemu jeziku in slovenstvu. Njegova puristična ocena, da je »časnikarska beseda preprazna, ker ni vzeta iz domačega sveta in ne more zbuditi tistih čustev in misli, ki se drže domače besede« (Breznik 1933: 73), ter povzdigovanje jezika umetnostnih besedil kot edinega klenega slovenskega sta odmevala tudi še trideset let pozneje (Korošec 1972: 20; Dular 1974: 69; Kalin Golob 2003: 13; Kalin Golob 2005: 64, 75, 84, 88), zaradi česar je bila Koroščeva disertacija, kot je napisal sam (Korošec 1998: 10–11):

z vso strokovno močjo, ki je bila na voljo, usmerjen/a/ k temu, da bi se pojavi v časopisnih besedilih vrednotili z drugačnimi merili od pojavov v umetniških besedilih. Ker so presojevalci uporabljali ista merila, se jim je jezikovna praksa v časopisnih besedilih kazala kot napačna, kot slabosti ali t. i. ohlapnosti. Treba je bilo dokazati, da gre v časopisnih besedilih za posebno funkcijo in da so se ji zato oblikovala primerna jezikovna sredstva. Zato so jezikovni pojavi drugačni, ne pa napačni.

O jezikovnih sredstvih, »drugačnih, ne pa napačnih« za časopis – v sodobni terminologiji bi rekli za poročevalstvo –, je sicer Korošec poljudno govoril že prej, in to v oddajah *Pet minut za boljši jezik* na Televiziji Ljubljana (1969–1971; gl. v Korošec 1972: 20–22). Novinar vsak dan zgoščeno in z dejstvi poroča o dogodkih, za kar ima na razpolago ustaljene vzorce ter ustaljene besedne zveze – in tem zadnjim »pravimo avtomatizmi«, je razložil Korošec (1972: 21) ter dodal, da so avtomatizmi, kakršen je *iz dobro obveščenih krogov*, v poročevalstvu tako tipični kot tudi koristni.

Predstavljena izhodišča je Korošec, kot smo omenili že v Uvodu, nakazal tudi v doktoratu, obširneje pa jih je nato utemeljil v leta 1977 izšlem prispevku *Nekaj pogledov na avtomatizacijo in aktualizacijo*. Ta prispevek bomo podrobneje povzeli v nadaljevanju, omenimo le še, da se je Korošec avtomatizmov zadnjič zares dotaknil štiri leta pozneje v analizi sklicevanja na vir informacij v Levstikovem *Napreju* (Korošec 1981: 363–367), v nadaljnjih letih pa ne več, tako da je poglavje *Avtomatizacija in aktualizacija*, ki je bilo z novejšim datumom objavljeno v Korošec (1998), v delu o avtomatizmih (Korošec 1998: 13–17) zgolj mestoma spremenjen ponatis razprave iz leta 1977.

Avtomatizmi so torej po Korošču (1977) v poročevalstvu ustaljena jezikovna sredstva, po zgradbi so besednozvezni in stavčni, po pomenu pa »časopisna tehnična sredstva« (Korošec 1977: 458, 461) za:

1. sklicevanje na vire informacij,
2. navezovanje na lastno predhodno in trenutno poročanje ter napovedovanje prihodnjega lastnega poročanja,⁵
3. usmerjanje bralcev po straneh časopisa.

Dalje je kot »primer avtomatiziranega časopisnega obrazca /.../ mogoče šteti /še/ časopisne osmrtnice« (Korošec 1977: 461), obrazce vesti in naznanil, pa tudi »določene/ tip/e/ časopisnih naslovov« (Korošec 1977: 462).⁶ Pri opredeljevanju avtomatizmov je bilo Korošču pomembno, da jih osvetli tudi v položaju, ko niso rabljeni v svoji običajni vlogi, temveč v interpretativnih novinarskih žanrih ali celo v umetnostnih besedilih, s čimer je pokazal, da so avtomatizmi le v informativnem poročevalstvu nezaznamovani, medtem ko so druge stilno opazni.

Za celovito razumevanje avtomatizmov se je nujno ustaviti še pri zgledih. Teh je pri Korošču pravzaprav malo. Gre za: *Kot poročajo tuji viri, kot poroča agencija TASS, Iz dobro obveščenih krogov se je izvedelo, Ko to poročamo, seja še traja, Več o tem na str. 4, Besedilo zdravljice objavljamo na str. 5* (Korošec 1977: 459, 461). Tem lahko pridružimo še tiste iz analize Levstikovega časopisnega jezika (Korošec 1981: 363–367), so pa ti po pomenu le sklicevalni na vir: *X je povedal, dejal, izjavil, Agencija X poroča, je sporočila, Časopis X piše, Krogi X (npr. ki so blizu vladi) pravijo, Iz X (npr. dobro obveščenih) krogov se je zvedelo*. Čeprav niso številni, dajejo zgledi vsekakor slutiti, da smemo avtomatizme razumeti kot dokaj odprt pojav tako v smislu leksikalne zapolnitve sicer ustaljenih skladenjskih vzorcev kot v smislu variantnosti skladenjskih vzorcev samih.⁷

1.2 Avtomatizmi so morda tudi ...

Teorija o avtomatizmih je skupaj s preostalim Koroščevim raziskovanjem jezika novinarjev prispevala k spoznanju, da tipične prvine besedil javnih medijev ne morejo biti napačne zgolj zato, ker jih v drugih zvrsteh (sploh v umetnostni) ni. Ker je bil torej namen teorije dosežen, se niti avtor sam niti njegovi sodobniki niso posebej ozrli na tisti njen del, ki je pozneje nekako na tihem trčil ob kolokacije in je vse do danes ostal interpretacijsko odprt. Gre za vprašanje, kako ozko *moramo* razumeti avtomatizme oziroma kako široko jih *smemo* razumeti. Drugače rečeno, ni jasno, kaj vse (še lahko) sodi k avtomatizmu, kajti vmes med:

⁵ Korošec (1977: 461), sledeč Dularju (1974: 46), je temu dejal sklicevanje na konsituacijo. Lastnih zgledov za tako sklicevanje sicer ni podal, a je razvidno, da se strinja z Dularjevimi *kot smo že poročali, naša zgodba o /medvedki/ je že nekoliko stara in potrebna popravkov* ter *Ker ob zaključku današnje številke podrobnosti še niso bile znane, bomo o vsebini in poteku razgovora poročali prihodnjič*.

⁶ Tako obrazce kot naslove bomo v tem prispevku pustili ob strani.

⁷ Leta 1981 je npr. v zvezi s tem ugotovil, da so jedro Levstikovih sklicevalnih avtomatizmov številni glagoli rekanja in zaznavanja ter drugi, ki jim sledi odvisnik z *da* ali podoben stavek, npr. *praviti, pri-povedovati, govoriti, povedati, razglasiti, oznanjati, trditi; čuti, slišati; pisati, brati; kazati se; biti (poda-ba je)* (Korošec 1981: 365). Več o zgodovinskem razvoju avtomatizmov gl. v Kalin Golob (2003).

- a) spodnjo mejo avtomatizmov pri besedni zvezi, ki ima enega od treh pomenov »časopisnega tehničnega sredstva«, in
  - b) zgornjo mejo pri obrazcih nekaterih vrst besedil
- je še marsikaj, seveda enako ustaljenega ter poročevalsko tipičnega.

Da bi pojasnili dilemo, se moramo najprej – in ponovno – vrniti v sedemdeseta leta. Pravzaprav kar h Korošču, ki je v disertaciji (Korošec 1976: 121) med šest primerov avtomatizmov vključil tudi naslednje tri (vseh šest gl. tu v Uvodu): *vzroki nesreče še niso raziskani; iz doslej nepojasnjenih vzrokov in v članek o ... se nam je vrinila neljuba napaka*. Vsi ti spadajo v naš zgornji »vmesni prostor«, je pa pomenljivo, da so iz prispevka Korošec (1977) izpuščeni. Pridružimo jim lahko še istočasno opažene primere iz Dularjevih raziskav, objavljenih v letih 1974 in 1975 (na prvo Dularjevo objavo se Korošec tudi sklicuje, 1977: 461). Dular je zbral kar številne zglede »publicizmov« in jih razdelil v sedem skupin (Dular 1975: 209–214). Med njimi je več skupin, ki so brez dvoma tako po zgradbi kot po vsebini del Koroščevih avtomatizmov, kar je le-ta tudi potrdil (Korošec 1977: 461). Gre za sklice na vir informacij, navezovanje na lastno poročanje in »klišeje« tipa *iz dobro obveščenih krogov se je izvedelo*; enako kot Korošec pa tudi že Dular prepoznava obrazce. A še pomembnejše z vidika tukajšnje razprave so skupine, ki pri Korošču niso omenjene niti niso nakazane z zgledom. V mislih imamo del »stereotipov«, kot jim je dejal Dular, h katerim poleg obrazcev sodijo še »frazeo- loški klišeji« in »avtomatizacije«. Tudi nekateri izmed teh, npr. *je zlasti poudaril, je naletel na negotovanje in posveča veliko pozornost ter uradno sporočiti, predstavnik političnega življenja in storjeni so bili že določeni ukrepi*, povsem zadoščajo merilu v poročevalstvu ustaljenega skladijskega vzorca ter njegove tipične zapolnitve (pri tem pač verjamemo Dularju), zaradi česar se zdi, da bi jih smeli šteti za avtomatizme. Po drugi strani pa nas ravno izpust teh primerov (Korošec 1977; enako je v Korošec 1998: 13–17) potiska proti nasprotni razlagi – da pri njih (in pri omenjenih treh disertacijskih zgledih) še vseeno ne gre za avtomatizme, temveč za nekaj drugega.

Med primere v poročevalstvu ustaljenega skladijskega vzorca in njegove tipične zapolnitve sodijo tudi Dularjevi *ozko grlo* v pomenu 'odsek ceste ali situacija, ki povzroča zamude', dalje pa še *zategovanje pasu, zamrznjene cene, beg možganov, na različni valovni dolžini* ipd. (Dular 1975: 212). Se pa ti zgledi od zgornjih tudi razlikujejo, in sicer pri pomenu: poročevalski pomen *ozkega grla* idr. je nastal s pomenskim prenosom. Ta določa tretjo mejo avtomatizmov, ki pa je zelo ostra: zveze s prenesenim pomenom niso avtomatizmi, temveč njihov protipol, aktualizmi (Korošec 1976: 121–126; Korošec 1977: 458, 460; Korošec 1998: 18, 21–26), in to ne glede na to, ali oziroma da so se pozneje s pogosto rabo razaktualizirali. Korošec (1977: 461) je bil o tem izrecen: »/D/ejstvo, da se za enkratno rabo namenjeni aktualizem lahko ponovi večkrat in se – kot je znano – celo povsem avtomatizira, ne more vplivati na naravo aktualizma, npr. /taka je/ zveza zelena, rdeča luč 'privolitev, neprivolitev česa'.« Aktualizme je Korošec (2005: 266–271) nato po stopnji opaznosti ločil v tri podskupine, pri čemer v prvo sodijo šibko aktualizirani

pomenski prenosi oziroma aktualizmi nizke intenzifikacije, medtem ko so v tretji podskupini »najbolj avtorsko učinkoviti, stilno izraziti, tudi najbolj iznajdljivi aktualizmi« (Korošec 2005: 269). Da je pri prvi podskupini razmejitev med avtomatizmi in aktualizmi težavna, je razbrati tudi pri Korošču samem – prim. njegov zapis o izražanju športnih poročevalcev: športni poročevalci podatke dobivajo tudi neposredno od športnikov, spadajo tako rekoč v njihov krog, »v svojih poročilih pa privzemajo njihov način izražanja, ki se giblje od terminov in nevtralnega k slikovitemu opisovanju. Razmejitev med temi izrazi je težavna, za stilistiko pa zaradi dinamičnosti prehajanja od nevtralnega k zaznamovanemu tudi zelo zanimiva« (Korošec 2005: 267).⁸ Ker pa še vseeno kot ključen za razlikovanje med avtomatizmi in aktualizmi tipa *ozko grlo* ostaja preneseni pomen, se poraja dodatno vprašanje: kaj razen denotativnega pomena sklicevalnosti sploh še loči večkrat navedeni avtomatizem *ozko grlo* na drugi, kajti obema je poleg v poročevalstvu ustaljenega skladijskega vzorca in tipične zapolnitve pravzaprav skupna tudi metaforičnost?

Na koncu se ustavimo še pri konotativnem pomenu avtomatizmov, pa tudi denotativni zahteva še en ozir. Konotativni pomen se po Korošču, kot smo že predstavili, iz nevtralnega spremeni v stilno opaznega, ko so avtomatizmi znotraj oziroma ko so zunaj poročevalstva, in razumeti je, da zveze, značilne za poročevalstvo, tudi ta diametralna sprememba potrjuje kot avtomatizme. Trditev drži, vendar pa je po našem mnenju precej bolj obče veljavna, saj je mogoče hitro najti ustaljeno prvino tudi katere druge besedilne vrste, ki ob »selitvi« kam drugam postane ne-nevtralna, natančneje: postane ironična (pri čemer lahko ohrani prvotno podobo ali pa dobi prenovljeno; Korošec 1977: 460) – prim. tako prvino iz oglasov (vir: *Gigafida 2.0* 2019):

Sin nekdanjega nemškega šampiona Christiana Neureutherja je pozneje na svojem facebook profilu šaljivo zapisal: »Bron! Hvala vam ekipa! O tveganjih in stranskih učinkih se posvetujte s Hrvati in njihovimi farmacevti.«

To napotuje na misel, da bi o avtomatizmih pravzaprav lahko govorili tudi izven poročevalskih besedil, kar pa ni skladno s teorijo. Poleg tega se kar dve od treh pomenskih skupin »časopisnih tehničnih sredstev« (tj. navezovanje na lastno pisanje in zveze, ki bralca usmerjajo po straneh) v obilju pojavljata tudi v strokovno-znanstvenem pisanju, npr. v obliki *kot smo ugotovili, več gl. v tabeli X*,⁹ in sta tam brez dvoma nevtralni, zaradi česar se bodisi zdi, da med avtomatizme sploh ne sodita, bodisi zopet podpirata misel, da avtomatizmi niso doma samo v poročevalstvu. Bolj skladen s teorijo bi bil verjetno prvi popravek: da je treba kažipote iz avtomatizmov izločiti. Nabor denotativnih pomenov avtomatizmov se tako zdaj kaže kot trden le še v zelo ozkem obsegu, le še kot ubeseditev dejstva, da novinar sam ni prisostvoval dogodku, da se z njim ni seznanil s preiskovalnim delom ali

⁸ Več o razaktualiziranih metaforičnih publicizmih gl. v Červ (2008).

⁹ Da gre za značilni prvini strokovno-znanstvenih besedil, potrjuje tudi raziskava Peterlin Pisanski (2017). Avtorica ju uvršča v eno od podskupin metabesedilnih sredstev, in sicer med kažipote.

pa da o stanju, o katerem piše, ni strokovno podkovan, zaradi česar je podatke, mnenja in ocene pridobil pri verodostojnih virih, te pa je dolžan navesti točno in pravilno ter tako, da jasno loči svoje besedilo od njihovega (Kalin Golob in Logar 2015: 651–652).

Ponovimo torej dilemo: kako ozko *moramo* razumeti avtomatizme oziroma kako široko jih *smemo* razumeti?

2 Kolokacije

2.1 Kolokacije so ...

O tem, (a) kako se je razvijalo pojmovanje kolokacij, (b) kako jih je mogoče na podlagi skladenjskih vzorcev in meritev besedne povezovalnosti ujeti v korpusih ter (c) kako so najbolj ustrezno prikazane v slovarjih, se je tudi v slovenščini mogoče poučiti na več mestih (npr. v Gantar 2007: 66–71; Arhar Holdt 2011; Logar 2013: 115–124; Krek 2015; Šorli 2020: 39–41, 53–58, 82–94; Kosem 2021). Zgoraj že navedeni osnovni definiciji kolokacij zato dodajamo le še nekaj najnovejših spoznanj o tem, za kakšen jezikovni pojav gre.

»/P/ojem kolokacij,« ugotavljajo Gantar idr. (2021: 17), »ostaja izmuzljiv«, se pa definicijske lastnosti kolokacij vedno določajo v medsebojni povezanosti statističnega, skladenjskega in pomenskega kriterija.

Prvi kriterij pomeni »vrednost, ki mora biti večja od naključne sopojavitve besed« (Gantar idr. 2021: 18), izračunana pa je z različnimi statističnimi metodami. Med temi ni ene same, ki bi zelo dobro zadostila vsem potrebam, pri uporabi pa vsekakor prednjači metoda logDice, ki izhaja iz kombinacije pogostosti iztočnice in kolokatorja na eni strani ter pogostosti celotne kolokacije v korpusu na drugi (Kosem idr. 2021: 83).

Naslednji kriterij zahteva zvezo vsaj dveh besed v medsebojnem skladenjskem razmerju, od katerih je ena jedro, druga kolokator, skupaj pa morata biti »obvestilni«, »semantično smiselni« (Pori in Kosem 2021: 48, 61). Gre za obvestilnost, ki jo najlažje ponazorimo z njenim nasprotjem – neobvestilnostjo – pri prostih besednih zvezah, kot so »je rekla, k meni in ta način« (Gantar idr. 2021: 23).

Zadnji kriterij je deloma zajet že v drugem, ima pa dalje še različno težo oziroma se prilagaja namenu, zaradi katerega se s kolokacijami sploh ukvarjamo. Najbolj uveljavljeno razumevanje pomenskega kriterija kolokacij je naslednje (Gantar 2007: 66; Šorli 2020: 58; Gantar idr. 2021: 27): pomen kolokacije je razviden iz pomena besed, ki jo sestavljajo, in torej ni preneseni ali kako drugače nepredvidljiv. Tako, ožje razumevanje kolokacij upoštevajo predvsem uredniki splošnih slovarjev – pomeni namreč, da kolokacij za razliko od večbesednih leksikalnih

enot, kot so *topla greda*, *črna luknja* ter *delati iz muhe slona* in *čas je denar* (Gantar idr. 2021: 28–29), ni treba razložiti. Še vseeno pa Gantar idr. (2021: 27) poudarjajo, da gre za pojmovanje, ki je »relativ/no/ in namenjen/o/ izključno leksikografski opredelitvi«, kar pomeni, da so možne tudi drugačne rešitve (prim. take pri slovenskih raziskavah npr. v Šorli 2020, izrecno o tej odločitvi na str. 58; Kosem idr. 2018; Logar idr. 2019). V najširšem pomenu je zato »kolokacija pravzaprav vse, kar se giblje vzdolž spektra sicer različnih stopenj leksikaliziranosti« ne glede na pomensko prozornost na eni ali idiomatičnost na drugi strani (Šorli 2020: 57–58).

2.2 Kolokacije so morda tudi ...

V razdelku 1.1 smo videli, da je Korošec primere tipa *Kot poročajo tuji viri*, *kot smo že poročali* in *Več o tem na str. X* umestil med avtomatizme, sami pa smo nato razmišljali (razdelek 1.2), da druga dva tipa (pri Peterlin Pisanski imenovana kažipot): *kot smo že poročali* in *Več o tem na str. X* verjetno niti ne sodita k njim, da pa bi po drugi strani k avtomatizmom morda lahko prišteli primere, kot sta *naleteti na negotovanje* in *ozko grlo*. Tu bomo na naštetu (z izjemo kažipotov) pogledali še z drugega zornega kota, in sicer nas zanima, ali lahko iste primere uvrstimo tudi med kolokacije.

Odgovor smo poiskali v dveh slovarjih: spletnem *Kolokacijskem slovarju sodobne slovenščine 2.0* (2022) in tiskanem slovarju *Macmillan Collocations Dictionary* (Rundell idr. 2010). Potrebovali smo zgolj odgovor *da/ne*, zato nam je zadoščal majhen vzorec. Vanj smo kot slovarske iztočnice vključili:

A. Samostalniki *vir* ter glagole *sporočiti*, *poročati*, *izjaviti*, *povedati*, *dejati* in *pisati*. Vsi so bili v razdelku 1.1 omenjeni kot del sklicevalnih avtomatizmov na vir novinarjevih informacij.

B. Samostalnike *negotovanje*, *pozornost*, *predstavniki* in *ukrep* ter glagol *podariti*. Ti so del besednih zvez, ki jih je Dular imenoval »frazološki klišeji« in »avtomatizacije«, mi pa smo se v razdelku 1.2 pri njih spraševali, ali so tudi avtomatizmi.

C. Samostalnike *grlo*, *pas*, *cena*, *beg* in *dolžina*. Ti so del besednih zvez, nastalih s prenosom pomena, v poročevalstvu pa je njihov tovrstni pomen zaradi pogoste rabe razaktualiziran (zopet, v razmislek smo jih vključili v razdelku 1.2). Na koncu smo sem dodali še iztočnico *krog* kot jedro – sicer pri Korošču neizpodbitnega – avtomatizma *iz dobro obveščenih krogov*.

Pripravili smo izpis, ki kaže, ali sta slovarja naštetu zveze vsebovala ali ne. Dodatno smo prvotno iskanim zvezam pri iztočnicah skupine A paberkovalno pridružili še največ po dve kolokaciji z isto skladiščno strukturo in po dva niza treh kolokatorjev z drugo skladiščno strukturo, dalje pri iztočnicah skupine B prav tako še največ po dve kolokaciji z isto skladiščno strukturo, pri iztočnicah skupine C pa zgolj kolokacije, ki imajo isti ali podoben pomen. Paberkovalnost je omejeval

pogoj, da gre za kolokacije, značilne za poročevalstvo, pri čemer smo se v prvi fazi zanesli na lastno presojo, to pa smo nato v *Kolokacijskem slovarju sodobne slovenščine 2.0* preverili še pri zgledih rabe, ki imajo pripisan vir, iz katerega so prišli (pri Macmillanovem slovarju pa te možnosti nismo imeli). Rezultat izpisa je prikazan v tabeli 1.

Iztočnica	Kolokacijski slovar sodobne slovenščine 2.0	Macmillan Collocations Dictionary
A.		
VIR / SOURCE	[anonimen, obveščen, zanesljiv] vir vir [je dejal, je povedal] vir [informacij]	[credible, confidential, independent] source* [data, information, news] source [disclose, identify, reveal] a source
SPOROČITI / ANNOUNCE	[javno, pisno, uradno] sporočiti** sporočiti z [agencije, zveze, urada] sporočiti preko [predstavnik, agencije, Facebooka]	[formally, officially , publicly] announce
POROČATI / COVER	[časopisje, agencija, Times] poročā*** poročati za [CNN, BBC, RTV] [napačno, ekskluzivno, obsežno] poročati	cover [comprehensively, in detail, in full]
IZJAVITI / STATE	[vir, predsednik] izjavi izjaviti za [BBC, tednik, radio] izjaviti v [mikrofon, kamero]	[categorically, publicly, formally] state
POVEDATI / SAY, EXPRESS	[vir] pove povedati za [MMC, radio, televizijo] [odkrito, natančno, javno] povedati	[specifically, publicly, allegedly] say [clearly, explicitly, publicly] express
DEJATI / SAY, EXPRESS	[vir] je dejal dejati za [AFP, Dnevnik, BBC] dejati v [odzivu, izjavi, intervjuju]	/gl. pri POVEDATI/
PISATI / WRITE	[velikokrat, nekajkrat, nedavno] pisati	[extensively] write
B.		
POUDARITI / STRESS	[predsednica, sekretar, ministrica] poudari so poudarili v [SDH, UKC, DZ] [posebno, izrecno] poudariti	[heavily, repeatedly, rightly] stress
NEGODOVANJE / SPLUTTERING	[naleteti] na negodovanje [zaznati, opaziti] negodovanje [pričakati, spremljati, gledati] z negodovanjem	/te iztočnice ni v slovarju/

Iztočnica	Kolokacijski slovar sodobne slovenščine 2.0	Macmillan Collocations Dictionary
POZORNOST / ATTENTION	[izkazovati, terjati, posvečati] pozornost [nenehna, povečana, velika] pozornost	[attract, pay , demand] attention [considerable , undivided, special] attention
PREDSTAVNIK / REPRESENTATIVE	predstavnik [oblasti, države, vlade]	[industrial, parliamentary, political] representative
UKREP / MEASURE	[uvesti, sprejemati, izvajati] ukrepe	[announce, implement, undertake] a measure
C.		
GRLO / BOTTLENECK	[ozko] grlo	/te iztočnice ni v slovarju/
PAS / BELT, TIGHTEN	[zategovanje] pasu [zatiskati, zategniti , zategovati] pas	/te iztočnice ni v slovarju/
CENA / FREEZE	[oblikovati, določati, postaviti] ceno	[pay, price , wage] freeze
BEG / DRAIN	beg [možganov]	[brain] drain
DOLŽINA / WAVELENGTH	[valovna] dolžina	/te iztočnice ni v slovarju/
KROG / CIRCLE	[obveščeni] krogi [akademski, cerkveni, vladni] krogi [sogovornik, vir] iz krogov [vir] blizu krogov krogi blizu [ministra, vodstva, vlade] [zvedeti , pricurjati, slišati] iz krogov	[inner, policy-making, ruling] circle [business, financial, political] circles [close , immediate] circle

Tabela 1: Primeri avtomatizmov/kolokacij v *Kolokacijskem slovarju sodobne slovenščine 2.0* (2022) in slovarju *Macmillan Collocations Dictionary* (2010)

* Tabela ni pripravljena na način slovensko-angleških prevodnih ustreznice, ker nas ta vidik ni zanimal.

** Krepki tisk označuje zveze, ki smo jih izrecno iskali in jih tudi našli. Upoštevali smo isto ali podobno obliko z istim pomenom. Če iskani kolokator v slovarju ni bil naveden na prvem ali drugem mestu, temveč nižje, smo ga napisali kot tretjega.

*** *Kolokacijski slovar sodobne slovenščine 2.0* tipičnih leksikalnih zapolnitev na imenovalniškem mestu pri glagolih iz naše skupine A ne prikazuje. V primerih, označenih s sivo barvo, smo imenovalniške kolokatorje našli pri tožilniškem predmetu (tam so zaradi napačne lematizacije), kar pomeni, da verjetno ne gre za najbolj značilne primere, še vseeno pa so bili za nas pomembni, ker so (oziroma če bi) potrjevali zveze iz vzorca.

Že obsežna izpolnjenost tabele 1 pove, da smo kolokacije s samostalniki in glagoli, ki so hkrati tudi jedro avtomatizmov ali možnih avtomatizmov, našli z lahkoto. V 9 primerih od 18 (gl. krepki tisk) so bile v slovenskem kolokacijskem slovarju napisane prav zveze, ki smo jih iskali, pri čemer je treba upoštevati, da pri glagolih *izjaviti*, *povedati* in *dejati* prekrivnosti niti nismo mogli označiti, ker je

avtomatizme s temi glagoli že Korošec podal v abstrahirani obliki (»*X je povedal, dejal, izjavil*«).¹⁰ Manjkalo je 6 konkretnih primerov, iz česar lahko sklepamo, da v tej podobi niso več del tipične rabe (*kot poročajo tuji viri, časopis piše, zlasti poudariti, predstavnik političnega življenja, storiti ukrep, krogi pravijo*), smo pa v več primerih skupine A in pri glagolu *poudariti* v skupini B našli druge kolokatorje, ki z istim jedrom tvorijo sodobne kolokacije s pomenom sklicevanja na vir novinarjevih informacij. Tudi preostanek skupine B kaže primere, ki so očitno v sodobnem času bolj tipični za poročevalstvo kot tisti iz vzorca. Izpis dodatnih kolokacij pri obeh jezikih je sicer pričakovano potrdil, da obstaja ob človeško opaženih ustaljenih skladenjskih vzorcih in njihovih tipičnih leksikalnih zapolnitvah še mnogo drugih, ki v poročevalstvu izpolnjujejo isti pogoj.¹¹

Analiza je torej na naše tukajšnje vprašanje dala pozitiven odgovor: obravnavani primeri sodijo tako med avtomatizme ali možne avtomatizme kot tudi med kolokacije.

3 Avtomatizmi so ... kolokacije?

Predstavljena argumentacija daje možnost dveh zaključkov:

1. Avtomatizme tudi nadalje ohranimo, a jih jasno pojmovno zamejimo. Tega ne moremo storiti pri lastnosti, ki je skupna tako avtomatizmom kot kolokacijam (ustaljenost skladenjskega vzorca s tipično leksikalno zapolnitvijo), lahko pa mejo avtomatizmov določimo z denotativnim pomenom, a more oziroma mora ta biti en sam: sklicevanje na vir novinarjevih informacij. Pri tem prenos pomena nima nobenega vpliva, avtomatizem je torej lahko bodisi pomensko prozoren (*dobro obveščen vir*) bodisi ima preneseni pomen (*iz dobro obveščenih krogov*). Konotativni pomen avtomatizmov nasploh (nevturalnost v poročevalstvu, stilna opaznost zunaj njega) ni več del njihovega opredeljevanja.

Poimenovalno gledano, s to rešitvijo ostajamo pri tradiciji, a pristajamo na šibkost, ki je v tem, da gre za izjemo, ki terminološko živi samo v raziskavah, ki sledijo Korošču, ne pa tudi na drugih področjih slovenskega jezikoslovja, ki jih prav tako zanima skladenjsko-leksikalna predvidljivost, pričakovnost in nenaključnost.

2. Avtomatizme popolnoma opustimo in na vse, kar je v poročevalstvu skladenjsko-leksikalno ustaljeno ter tipično, pogledamo z vidika kolokacij. To novo, širše obzorje nam omogoča temeljitejšo razpoznavo besednozveznih in

¹⁰ Je pa prav za enega od njih, tj. za glagol *povedati*, na voljo izčrpen in pregleden prikaz kolokacij v *Spletnem slovarju slovenskega jezika* (2013; Gantar idr. 2009), gl. tam podpomen 'izjaviti'.

¹¹ Pri tem se zavedamo za tukajšnji namen srečne okoliščine, da je *Kolokacijski slovar sodobne slovenščine 2.0* nastal na podlagi podatkov iz korpusa *Gigafida 2.0*, tega pa v približno dveh tretjinah sestavljajo besede iz časopisnih besedil in iz besedil z novičarskih portalov. V Macmillanovem slovarju je bilo primerov poročevalskih kolokacij precej manj, kar lahko pripišemo dejstvu, da so bili avtorji s tiskano obliko slovarja količinsko bolj omejeni, pa tudi temu, da je bila sestava 1,6-milijardnega korpusa, iz katerega je nastal ta slovar, verjetno zvrstno bolj uravnotežena.

stavčnih konvencij ne le v vsakodnevnem pisanju novinarjev o istih, podobnih ali ponavljajočih se situacijah, temveč tudi v drugih besedilih, objavljenih v javnih medijih. Denotativni pomen takih zvez se bo v vsej svoji raznolikosti s tem pristopom pravzaprav šele zares pokazal, upoštevanje prenesenega pomena in konotativnosti pa se lahko prilagodi namenu vsakokratne raziskave. Nedvomno je tudi med tako razpoznanimi zvezami stilistično še naprej mogoče ločiti med nezaznamovanimi in (šibkeje ali krepkeje) zaznamovanimi.

Poimenovalno gledano, s to spremembo predstavljamo raziskovanje skladenjske in leksikalne ustaljenosti ter tipičnosti v besedilih novinarjev na korpusno podlago, obenem pa vpenjamo razumevanje te tematike v sodobne teorije o besedni povezovalnosti. Ker stilistika novinarskih besedil že sicer uporablja terminologijo drugih področij (npr. termin *metafora* iz literarne teorije, *starijsko zaznamovana beseda* iz leksikografije ali pa *tvorjenka* iz besedotvorja), se zdi, da tudi opustitev dosedanjega posebnega poimenovanja *avtomatizem* ne more iti na škodo njenih prihodnjih spoznanj.

Po našem mnenju bodo nadaljnji opisi jezika novinarskih besedil boljši, če bodo sledili tukajšnjemu drugemu zaključku.

4 Sklep

Ivan Bratko, raziskovalec na področju strojnega učenja, hevrističnega programiranja in sinteze znanja, se je v intervjuju za *Mladino* (2023) spominjal, kako so njegove analize medicinskih podatkov z uporabo strojnega učenja, ki jih je kot prvi na svetu izvajal konec sedemdesetih let, takrat veljale za nekakšno eksotiko, ki je pri tedanjih računalničarjih in matematikih požela več skepse kot simpatij. Preteči sta morali še dve desetletji, da je strojno učenje postalo ključna komponenta tehnologij, ki danes močno zaznamujejo naš vsakdan in ga bodo v prihodnje še bolj. V približno isti pretekli čas sodi tudi pionirska uporaba računalniške pomoči pri jezikoslovnih raziskavah. Tudi pri tej smo v slovenskem prostoru morali nato počakati še dve desetletji, da smo dejansko prišli do širše uporabnih podatkov, orodij ter izsledkov, nedvomno pa jih je med prvimi zbral, uporabil in nakazal Tomo Korošec.

Za Koroščeve avtomatizme bi lahko rekli, da so bili »kolokacije v povojih«. Če pri njegovi teoriji odmislimo trud, da zveze tipa *kot poročajo tuji viri* prepričljivo utemelji kot v poročevalstvu pravilne, koristne in nevtralne, ter prizadevanje, da osnuje stilistiko znotraj poročevalstva samega, se izkristalizira zelo jasno zavedanje, da v besedilih obstajajo skladenjsko-leksikalni vzorci, ki se ponavljajo, pri čemer so – kot bi danes rekli – paradigmatško zaprti in po številu prvin preštevni. Da je Korošec razmišljal »kolokacijsko«, se vidi še v dvojem: najprej v njegovi odločenosti, da zveze tipa *ozko grlo* nikakor niso avtomatizmi, s čimer je ravnal enako kot danes leksikografi, ki zveze s prenesenim pomenom (četudi so skladenjsko in statistično kolokacije) umeščajo v ločen razdelek; dalje pa še – precej

presenetljivo – v neki drugi knjigi, katere urejanje je vodil: v *Vojaškem slovarju* (1977). *Vojaški slovar* je bil v sedemdesetih letih (dejansko pa je vse do danes) eden redkih terminoloških slovarjev, katerega iztočnice so opremljene s tipičnim besedilnim okoljem, npr. *aktiviranje mine, kandidat za častnika, umik čez reko*. Na obe ti dve dejstvi je pri Korošču gotovo vplivalo tudi njegovo delo pri SSKJ.

Na koncu bomo pritegnili Gorjancu: škoda je, da je Korošec po letu 1982 opustil zanimanje za jezikovne tehnologije. Nobenega dvoma namreč ni, da je bil nad sintezo jezikoslovja in računalništva navdušen – prim. (Korošec idr. 1982: 413):

V leksikografiji je uporaba konkordanc naravnost neizčrpna, npr. za ugotavljanje značilnih besednih zvez (kot mačka mijavka; kobilica skače/leti, reka teče/se vije/se srebri ipd.).

Od *mačka mijavka* do Sinclairjevega [*arrive, bring, etc.*] *BACK* (1991: 118) je tako umanjkal le korak. Napravili smo ga tu – 46 let za Koroščem in namesto njega. Pripada vsem, ki smo konec devetdesetih let 20. stoletja prvič okusili razkošje korpusnega »branja« slovenščine ter imeli privilegij videti, kako zveze, kot je *according to informed sources*, najprej natančno pojmujejo, jih nato korpusno polovijo in na koncu še slovarsko prikazujejo učenci Johna R. Firtha. Verjamem, da nas je na poti do tega cilja profesor Korošec v duhu odobravajoče pospremil.

Viri

Gigafida 2.0: korpus pisne standardne slovenščine, 2019. Ljubljana: Center za jezikovne vire in tehnologije, Univerza v Ljubljani. <https://viri.cjvt.si/gigafida/>. (Dostop 9. 11. 2023.)

Kolokacijski slovar sodobne slovenščine 2.0, 2022. Ljubljana: Center za jezikovne vire in tehnologije, Univerza v Ljubljani. <https://viri.cjvt.si/kolokacije/slv/>. (Dostop 23. 9. 2023.)

Korošec, Tomo idr. (ur.), 1977: *Vojaški slovar*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Rundell, Michael idr. (ur.), 2010: *Macmillan Collocations Dictionary*. Oxford: Macmillan Education.

Spletni slovar slovenskega jezika: spletni testni prikaz gesel Leksikalne baze za slovenščino, 2013. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Amebis. <http://ssj.slovenscina.eu/spletni-slovar>. (Dostop 23. 9. 2023.)

Literatura

Arhar Holdt, Špela, 2011: *Luščenje besednih zvez iz besedilnega korpusa z uporabo dvo-delnih in tridelnih oblikoskladenjskih vzorcev*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.

Bajec, Anton idr. (ur.), 1970–1991: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.

- Bratko, Ivan, 2023: »Politična zloraba umetne inteligence bi lahko porušila temelje demokratičnih procesov, kot jih poznamo«. Intervjuval: Kocijančič, Gregor. *Mladina* 34/25. 45–49.
- Breznik, Anton, 1933: O časnikarski slovenščini. *Dom in svet* 46/1–2. 72–82, 141–146, 200–206, 255–263, 312–320, 420–424, 524–527.
- Červ, Gaja, 2008: Poročevalske metafore, ujete v metaforo ogledala realnosti. Kalin Golob, Monika, Logar, Nataša in Grizold, Anton (ur.): *Jezikovna prepletanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 133–148.
- Červ, Gaja, 2009: Žanrski korpus novinarskih besedil. Stabej, Marko (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Obdobja 28. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 89–95.
- Dular, Janez, 1974: Zvrstnost slovenskega jezika. Kmecl, Matjaž, Logar, Tine in Toporišič, Jože (ur.): *Slovenski jezik, literatura in kultura: informativni zbornik*. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze. 54–74.
- Dular, Janez, 1975: Zvrstna pripadnost prvin v publicističnih besedilih. *Slavistična revija* 23/2. 197–222.
- Dular, Janez in Bojadžiev, Damjan, 1982: Pregledovanje baze simboličnih podatkov v priglagoški vezavi v slovenščini. *Zbornik II. znanstvenega srečanja Računalniška obdelava lingvističnih podatkov*. Ljubljana: Institut »Jožef Stefan«. 331–334.
- Fabre, Cécile in Lenci, Alessandro, 2015: Distributional Semantics Today: Introduction to the Special Issue. *Revue TAL, Sémantique distributionnelle* 56/2. 7–20.
- Firth, John R., 1957: *Papers in Linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press.
- Fišer, Darja in Pahor de Maiti, Kristina, 2021: »Prvič, sem političarka in ne politik, drugič pa ---«: korpusni pristop k raziskovanju parlamentarnega diskurza. *Prispevki za novejšo zgodovino* 61/1. 144–179.
- Gantar, Polona, 2007: *Stalne besedne zveze v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Gantar, Polona, 2015: *Leksikografski opis slovenščine v digitalnem okolju*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Gantar, Polona, Grabnar, Katja, Kocijančič, Polonca, Krek, Simon, Pobirk, Olga, Rejc, Rok, Šorli, Mojca, Šuster, Simon in Zaranšek, Petra, 2009: *Standardi za izdelavo posamezne leksikonske enote v leksikalni bazi (Kazalnik 6)*. Kamnik: Amebis. http://projekt.slovenscina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik6/SSJ_Kazalnik_6_Specifikacije-leksikalna-baza_v1.pdf. (Dostop 23. 9. 2023.)
- Gantar, Polona, Krek, Simon in Kosem, Iztok, 2021: Opredelitev kolokacij v digitalnih slovarskih virih za slovenščino. Kosem, Iztok (ur.): *Kolokacije v slovenščini*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 15–42.
- Gorjanc, Vočko, 2005. *Uvod v korpusno jezikoslovje*. Domžale: Izolit.
- Jedlička, Alois, Formánková, Věra in Rejmánková, Miloslava, 1970: *Základy české stylistiky*. Praga: SPN – pedagogické nakladatelství. 45–48.
- Kalin Golob, Monika, 2003: *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Jutro.

- Kalin Golob, Monika, 2005: *Jezikovna kultura in jezikovni kottički*. Ljubljana: Jutro.
- Kalin Golob, Monika in Logar, Nataša, 2015: Jezikovne izbire pri upovedovanju zaupnih virov informacij: iz zgodovine v sodobnost. *Teorija in praksa* 52/4. 651–669.
- Korošec, Tomo, 1972: *Pet minut za boljši jezik*. Ljubljana: DZS.
- Korošec, Tomo, 1976: *Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Korošec, Tomo, 1977: Nekaj pogledov na avtomatizacijo in aktualizacijo. *Slavistična revija* 25/4. 457–464.
- Korošec, Tomo, 1981: O Levstikovem publicističnem jeziku v *Napreju*. *Slavistična revija* 29/4. 351–371.
- Korošec, Tomo, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Korošec, Tomo, 2005: K stilu športnega poročevalstva. Poler Kovačič, Melita in Erjavec, Karmen (ur.): *Uvod v novinarske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 257–272.
- Korošec, Tomo, Poniž, Denis in Tancig, Peter, 1982: Uporabnost računalniških konkordanc v lingvističnih in literarnih raziskavah. *Zbornik II. znanstvenega srečanja Računalniška obdelava lingvističnih podatkov*. Ljubljana: Institut »Jožef Stefan«. 405–415.
- Kosem, Iztok (ur.), 2021: *Kolokacije v slovenščini*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kosem, Iztok, Krek, Simon, Gantar, Polona, Arhar Holdt, Špela, Čibej, Jaka in Laskowski, Cyprian Adam, 2018: Kolokacijski slovar sodobne slovenščine. Fišer, Darja in Pančur, Andrej (ur.): *Zbornik konference Jezikovne tehnologije in digitalna humanistika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani. 133–139.
- Kosem, Iztok, Logar, Nataša, Dobrovoljc, Kaja in Ljubešič, Nikola, 2021: Razvrščanje in relevantnost kolokatorjev v slovenščini: novi pristopi. Kosem, Iztok (ur.): *Kolokacije v slovenščini*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 79–124.
- Krek, Simon, 2015: Leksikografska orodja za slovenščino: slovnica besednih skic. Gorjanc, Vojko, Gantar, Polona, Kosem, Iztok in Krek, Simon (ur.): *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 358–378.
- Krishnamurthy, Ramesh, 2006: Collocation. Brown, Keith (ur.): *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Elsevier. 596–600. DOI: <https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/00414-4>.
- Levy, Omer in Goldberg, Yoav, 2014: Neural Word Embedding as Implicit Matrix Factorization. Ghahramani, Zoubin, Welling, Murisi, Cortes, Corinna, Lawrence, Neil D. in Weinberger, Kilian Q. (ur.): *Advances in Neural Information Processing Systems 27 (NIPS 2014)*. New York: Curran. 1–9.
- Logar, Nataša, 2013: *Korpusna terminografija: primer odnosov z javnostmi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.
- Logar, Nataša, Kosem, Iztok in Erjavec, Tomaž, 2019: *Aleks: leksikalno-skladenjska podatkovna zbirka slovenskega strokovno-znanstvenega jezika (zasnova in zgradba)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za jezikovne vire in tehnologije, Univerza v Ljubljani, Institut »Jožef Stefan«.

- McEnery, Tony in Hardie, Andrew, 2012: *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Müller, Jakob, 2009: Kritične misli in zamisli o SSKJ. Perdih, Andrej (ur.): *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 17–25.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2017: *Metabesedilo med dvema kulturama*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pori, Eva in Kosem, Iztok, 2021: Evalvacija avtomatskega luščenja kolokacijskih podatkov iz besednih skic v orodju Sketch Engine. Kosem, Iztok (ur.): *Kolokacije v slovenščini*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 43–77.
- Sinclair, John, 1991: *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Suhadolnik, Stane, 1968: Koncept novega slovarja slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 13/7. 219–224.
- Šorli, Mojca, 2020: *Semantična prozodija: leksikalni in besedilno-diskurzivni vidiki*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Tancig, Peter in Tavzes, Miloš, 1982: Računalniška podpora pri izdelavi slovarjev in prapopisov. *Zbornik II. znanstvenega srečanja Računalniška obdelava lingvističnih podatkov*. Ljubljana: Institut »Jožef Stefan«. 441–449.
- Verdonik, Darinka, 2015: Jezikovnoteoretska načela v korpusnem jezikoslovju. *Slovenščina* 2.0 3/1. 1–17.
- Vidovič Muha, Ada, 2021: *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Vrbinc, Marjeta, 2001: Kolokacije in rojeni govorci – pomen vključevanja kolokacij v dvojezične slovarje. Kržišnik, Erika (ur.): *Skripta 5*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 51–63.